

Nr 17

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning rörande en allmän förkortning av arbetstiden, m. m.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft sex inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

1. de likalydande motionerna nr 18 i första kammaren av herrar *Geijer, Arne*, och *Johansson, Knut*, samt nr 20 i andra kammaren av fru *Ekendahl m. fl.*,

2. de likalydande motionerna nr 34 i första kammaren av herrar *Lager och Adolfsson* samt nr 40 i andra kammaren av herrar *Hagberg* och *Holmberg*, samt

3. de likalydande motionerna nr 540 i första kammaren av herr *Hanson, Per-Olof*, samt nr 653 i andra kammaren av fröken *Elmén m. fl.*

Motionsyrkandena

I *motionerna I:18* och *II:20* har yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om tillsättande snarast möjligt av en utredning angående en generell förkortning av arbetstiden».

I *motionerna I:34* och *II:40* har yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär förslag till sådan ändring av arbetstidslagstiftningen, att den lagstadgade arbetsdagen icke får överstiga 8 timmar och att arbetsveckan begränsas till 40 timmar, samt om en översyn av stadgandena om övertid i enlighet med vad som framhållits i denna motion».

I *motionerna I:540* och *II:653* har yrkats, »att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om utredning angående förutsättningarna och formerna för en fortsatt successiv, allmän arbetstidsförkortning, varvid särskilt bör uppmärksammas frågan om arbetstiden för arbetstagare med påfrestande och/eller hälsofarligt arbete samt behov av en tillfredsställande lösning av de problem beträffande uttagande av en sammanhängande fritid som uppstår för de allt fler anställda inom handeln, kommunikationer och andra serviceorgan samt de många i vårdirken sysselsatta».

Beträffande de skäl motionärerna anfört till stöd för sina yrkanden får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till *motionerna I:18, I:34* och *II:653*.

Gällande bestämmelser

Lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning (allmänna arbetstidslagen) är med vissa undantag tillämplig på rörelse, industriell eller icke, samt på hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat sådant särskilt arbetsföretag, såvitt i rörelsen eller företaget för arbetsgivarens räkning i regel användes flera än fyra arbetare. Till arbetare räknas därvid inte medlem av arbetsgivarens familj samt inte heller verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bokhållare eller därmed jämställd person eller kontorsvaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde.

Jämlikt 4 § får den ordinarie arbetstiden, raster oräknade, inte överstiga 45 timmar i veckan och inte heller 9 timmar per dygn. Bedrivs arbete med regelbunden skiftindelning, får annan arbetstid tillämpas, såvida arbetstiden under en tidrymd av högst tre veckor icke överstiger i genomsnitt 45 timmar i veckan.

Dessa bestämmelser är emellertid på visst sätt dispositiva. Avsteg kan nämligen göras genom kollektivavtal, som å arbetstagsarsidan slutits eller godkänts av huvudorganisation (fackförbund). Överenskommelse kan därvid träffas om längre veckoarbetstid, längre begränsningsperiod eller högre dygnsmaximum än lagen anger. Arbetarskyddsstyrelsen får därjämte medge undantag från bestämmelserna i 4 §. Utan att det stora flertalet av de berörda arbetarna samtycker därtill eller eljest särskilda skäl föreligger får dock icke sådant undantag göras i vidare mån än att arbetstiden under en tidrymd, som ej får överstiga 12 månader, uppgår till i genomsnitt 45 timmar i veckan.

I stort sett liknande bestämmelser om ordinarie arbetstid finns intagna i *lantarbetstidslagen*, *arbetstidslagen för detaljhandeln* samt *arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer*.

I *kollektivavtal* inrymmes därjämte ofta bestämmelser om arbetstidens längd.

Historik

Principen om 48 timmars arbetsvecka lagfästes i vårt land år 1919. Principen låg jämväl till grund för bestämmelserna i *lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning*, vilken alltjämt är gällande. Till stadgandena i denna lag anslöt sig reglerna i de s. k. speciella arbetstidslagarna.

År 1947 tillkallades särskilda sakkunniga för att verkställa en översyn av arbetstidslagstiftningen. De sakkunniga, som antog benämningen *arbets-tidsutredningen*, skulle, enär förutsättningar för en allmän förkortning av normalarbetstiden icke ansågs föreligga vid denna tidpunkt, inrikta sitt arbete på frågan om en förkortning av arbetstiden för vissa grupper med särskilt påfrestande arbete. Utredningen avlämnade sitt betänkande år 1954.

I detta föreslogs att principen om 48 timmars ordinarie arbetsvecka skulle bibehållas, att arbetstidslagstiftningen skulle utvidgas så att den med få undantag blev tillämplig på alla arbetstagare samt att snävare gränser skulle uppdragas för hur mycket övertid som skulle vara tillåten. Utredningen föreslog därjämte bland annat förkortad ordinarie arbetstid för arbetstagare med särskilt påfrestande eller hälsofarligt arbete, nämligen 40 timmar i veckan vid vissa arbeten under jord och 42 timmar vid kontinuerligt skiftarbete, vid arbete i vilket arbetstagare utsattes för röntgenstrålning eller radioaktiv strålning, som kunde innebära hälsofara, samt vid arbete som utfördes av sjuksköterska vid kirurgisk operationsavdelning på lasarett.

Arbetstidsutredningens betänkande gjordes till föremål för remissbehandling, varvid åsikterna gick starkt isär i åtskilliga av de frågor, som behandlades i detsamma.

Redan innan arbetstidsutredningen framlade sitt betänkande, tillkallades år 1954 särskilda sakkunniga för att biträda med utredning om arbetstidens längd och förläggning i syfte att uppnå en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden. De sakkunniga, som arbetade under namnet *utredningen om kortare arbetstid*, framlade år 1956 betänkande med förslag till lagstiftning om allmän förkortning av den ordinarie arbetstiden till 45 timmar i veckan.

I enlighet med sistnämnda betänkande föreslogs i *propositionen nr 80 till 1957 års riksdag* att den ordinarie arbetstiden skulle förkortas till 45 timmar i veckan samt att förkortningen skulle genomföras med en timme vid början av ett vart av åren 1958, 1959 och 1960. I propositionen uttalade *föredragande departementschefen* att först sedan erfarenhet vunnits rörande verkningarna av den föreslagna arbetstidsförkortningen, tiden torde vara inne att ta ställning till de av arbetstidsutredningen framlagda förslagen ävensom till spörsmålet om ytterligare arbetstidsförkortning, allmän eller begränsad till vissa arbetstagargrupper. *Riksdagen* biföll propositionen.

I september 1957 uppdrogs åt socialstyrelsen att verkställa undersökningar rörande arbetstidsförkortningens ekonomiska och sociala verkningar. I *direktiven* för utredningen anförde *chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson*:

Jag vill erinra om att dåvarande chefen för socialdepartementet i sina direktiv för utredningen om kortare arbetstid framhöll, att man enligt hans mening borde sikta på en normal arbetstid av 40 timmar per vecka såsom ett mål för strävandena på arbetstidens område men att detta mål endast kunde uppnås i etapper och genom successiva framsteg.

När vi i vårt land kan fortsätta på arbetstidsförkortningens väg är tills vidare en öppen fråga. Då detta kan ske bör emellertid verkningarna av den nu beslutade reformen så gott sig göra låter vara kända. En undersökning i detta syfte bör därför komma till stånd. — — —

Undersökningen bör syfta till att mot bakgrunden av utvecklingen av den

totala produktionen inom enskilda företag, olika näringsgrenar och samhället i dess helhet belysa bl. a. arbetsprestationer per arbetad timme, frånvaro- och olycksfallsfrekvens, övertid och extraarbete. Det kan även visa sig önskvärt att klarlägga företagens åtgärder bl. a. i vad gäller investering, organisation och planering. Undersökningen bör omfatta utvecklingen på arbetsmarknaden, icke minst vad beträffar löneavtalen, varvid kompensationsfrågan och ackordsvolymen hör till de viktigare undersökningsobjekten.

I mars 1959 befriades socialstyrelsen från utredningsuppdraget och tillkallades särskilda sakkunniga. Dessa har antagit benämningen *1959 års undersökning av arbetstidsförkortningens verkningar*.

Vid *1959 års riksdag* väcktes *motioner*, i vilka bl. a. hemställdes att 40-timmars arbetsvecka måtte införas. *Andra lagutskottet* avstyrkte i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 30 motionerna med den motiveringen, att ytterligare arbetstidsförkortning icke borde genomföras, förrän tillräckliga erfarenheter vunnits av den år 1957 beslutade arbetstidsförkortningen.

Vid *1960 års riksdag* väcktes ånyo en *motion*, i vilken yrkades genomförande av 40-timmars arbetsvecka. Denna avslogs med samma motivering som motionerna vid föregående års riksdag.

I december 1960 tillkallades särskilda sakkunniga för att verkställa en översyn av semesterlagstiftningen med inriktning på införande av fyra veckors semester. De sakkunniga har antagit benämningen *1960 års semesterkommitté*. I direktiven för utredningen erinrade *chefen för socialdepartementet, statsrådet Nilsson*, om att Internationella arbetsorganisationen vid sin allmänna konferens år 1960 beslutat att låta utarbeta en rekommendation, som går ut på att 40-timmarsvecka stegvis införas, samt att de svenska regeringsombuden röstade för detta beslut. Enligt departementschefen syntes det naturligt, att en fortsatt arbetstidsförkortning kom till stånd i vårt land, varvid formen för en minskning av den tid som tillbringades på arbetsplatsen inte var bunden till en nedsättning av maximalarbetstiden per vecka. Goda skäl kunde anföras för en kortare årlig arbetstid i form av utökning av den lagstadgade semestern. De sakkunniga, som huvudsakligen skulle syssla med semesterlagstiftningen, skulle emellertid, om överväganden under utredningsarbetet föranledde därtill, även kunna gå in på frågor, som hängde samman med lagstiftningen om arbetstidens begränsning.

Vid *1961 års riksdag* återkom i en *motion* yrkandet om förkortning av arbetstiden till 40 timmar i veckan. Samtidigt väcktes yrkande om förkortning av arbetstiden till 35 timmar i veckan för arbete under jord samt tungt och hälsovådligt arbete. Motionen avslogs med den motiveringen att det icke förelåg förutsättningar för att redan då genomföra ytterligare förkortning av arbetstiden.

Även *1962 års riksdag* hade att taga ställning till motioner som syftade till en förkortning av arbetstiden till 40 timmar i veckan. Motionerna avslogs med samma motivering som tidigare år.

I september 1962 avgav 1962 års semesterkommitté betänkande (SOU 1962:44) med förslag till ny semesterlag. Kommittén har ansett det vara en given förutsättning för dess arbete att den lagstadgade semestern vid lämplig tidpunkt i en icke alltför avlägsen framtid kommer att förlängas från aderton till tjugufyra dagar om året. Som en följd härav har kommittén icke ansett sig böra närmare pröva lämpligheten i och för sig av en sådan reform. Kommitténs överväganden av lämplighetsnatur i frågor som direkt sammanhänger med semesterns förlängning har därför inskränkt sig till de spörsmål, som har samband med själva förläggningen av en fyraveckorssemester. Härvid har kommittén ägnat intresse bl. a. åt de ekonomiska förutsättningarna vid skilda tänkbara alternativ. Kommittén har också diskuterat frågan om den fjärde semesterveckan efter överenskommelse skall kunna få utnyttjas i form av en förkortning av den dagliga arbetstiden. I denna fråga har kommittén anfört:

Kommittén har efter närmare övervägande icke ansett den omständigheten att semestern förlänges till fyra veckor böra föranleda några väsentliga avsteg från grundtanken bakom semesterlagstiftningen. Redan i sin nuvarande utformning medger semesterlagen att arbetsgivaren och arbetstagararen träffar överenskommelse om utläggning av semester i form av enstaka ledighetsdagar. Någon anledning att inskränka denna avtalsfrihet finnes icke, oaktat det med semestern avsedda rekreationssyftet måhända synes bli bäst tillgodosett därest semestern icke splittras i alltför stor utsträckning. I den mån överenskommelse om semester i form av lediga dagar kommer att träffas får de emellertid antagas huvudsakligen avse en mindre del av densamma; måhända blir stundom den fjärde semesterveckan utnyttjad för utläggande av några fria lördagar. Häremot synes intet vara att erinra. Rekreationsvärdet av en weekendledighet torde städse vara påtagligt. Skulle emellertid parterna ges rätt att avtala om semesterns uttagande i form av förkortning av den dagliga arbetstiden kunde enligt kommitténs uppfattning följderna bli att semesterreformen förfelade sitt syfte. Det torde nämligen vara uteslutet att en förkortning av den dagliga arbetstiden skulle kunna tillgodose det för semestern specifika syftet att skänka arbetstagararen möjlighet att mer effektivt avkoppla från arbetet och söka stimulans i annan miljö än arbetsortens. Kommittén har icke ansett sig kunna förutsätta att det från rekreationssynpunkt alltid skulle vara likgiltigt om viss semesterledighet utbyttes mot arbetstidsförkortning i stället för att uttagas i form av hela ledighetsdagar.

Proposition på grundval av kommitténs förslag är att vänta till årets riksdag.

I mars 1962 har 1959 års undersökning av arbetstidsförkortningens verkningar publicerat en redogörelse över den skedda arbetstidsförkortningens omfattning och utläggning (SOU 1962:17). I en senare redogörelse kommer frågan om arbetsförkortningens verkningar att behandlas.

Utskottet

Förevarande motioner syftar till en generell förkortning av arbetstiden. I motionerna I:18 och II:20 hemställas om utredning i detta syfte. Samma yrkande återkommer i motionerna I:540 och II:653, där även frågan om arbetstiden för arbetare med påfrestande och hälsofarligt arbete samt problemet med uttagande av sammanhängande fritid för dem som är sysselsatta inom service- och vårdyrken särskilt uppmärksammas. I motionerna I:34 och II:40 yrkas ändring av arbetstidslagstiftningen på sådant sätt att den dagliga arbetstiden icke får överstiga 8 timmar och att arbetstiden per vecka begränsas till 40 timmar. Dessutom hemställas i de sistnämnda motionerna om en översyn av stadgandena om övertid.

År 1957 beslöts på grundval av ett av utredningen om kortare arbetstid framlagt förslag en allmän förkortning av arbetstiden. I direktiven för utredningen uttalades, att man såsom ett mål för strävandena borde sikta på en normal arbetstid av 40 timmar i veckan men att detta mål endast kunde uppnås i etapper och genom successiva framsteg. I enlighet därmed beslöts att arbetstidsförkortningen med hänsyn till de samhällsekonomiska förutsättningarna för en sådan reform, som då var för handen, skulle till en början begränsas till tre timmar och den ordinarie arbetstiden sålunda minska från 48 till 45 timmar i veckan. Förkortningen genomfördes successivt med en timme vid början av ettvarvt av åren 1958, 1959 och 1960. Verkningarna av reformen är för närvarande under utredning inom 1959 års undersökning av arbetstidsförkortningens verkningar. Enligt vad som uppgivits kan resultatet av den företagna utredningen väntas föreligga under innevarande år.

Huruvida möjligheterna till ytterligare förkortning av arbetstiden kan bedömas innan resultat av den pågående utredningen föreligger har varit föremål för delade meningar inom utskottet. Såsom framgår av motionerna inrymmer emellertid frågan om en generell förkortning av arbetstiden många problem av såväl samhällsekonomisk som annan natur. Spörsmålet i sin helhet bör därför redan nu göras till föremål för en allsidig utredning. Denna måste nämligen förutsättas bli både tidskrävande och omfattande. Vid utredningsarbetets bedrivande bör särskilt beaktas de synpunkter i olika avseenden som motionärerna framhållit angående arbetstidens längd för arbetstagare i tungt och hälsofarligt arbete samt de problem som är förknippade med en arbetstidsförkortning för dem som är sysselsatta inom service- och vårdyrken.

På grund av det anförda får utskottet hemställa,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, nämligen

- 1) I:18 och II:20,
- 2) I:34 och II:40 samt
- 3) I:540 och II:653,

måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående en generell förkortning av arbetstiden;

B. att motionerna I:34 och II:40, i den mån de icke kan anses besvarade genom vad utskottet under A. hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 12 mars 1963

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Hamrin-Thorell, herr Kaijser, fru Carlqvist, herrar Erik Filip Petersson och Thorsten Larsson;

från andra kammaren: herrar Nilsson i Göteborg, Odhe, fröken Sandell*, herrar Wiklund i Stockholm, Wahrendorff, Fredriksson*, Jönsson i Ingemarsgården och Björkman.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Kaijser* och *Björkman*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande fr. o. m. det stycke å s. 6 som börjar med orden »Huruvida möjligheterna till» bort ha följande lydelse:

»I en rekommendation vid 1962 års Internationella arbetskonferens har 40-timmarsveckan angetts som mål för strävandena att förkorta arbetstiden. I rekommendationen har såsom även framgår av motionerna framhållits, att både formerna och tidpunkten för detta måls uppnående måste skifta från land till land och vara beroende av landets egna förhållanden beträffande arbetstidsregleringen. Innehållet i rekommendationen överensstämmer i princip med vad som anfördes redan i direktiven till 1954 års utredning om kortare arbetstid.

Några delade meningar råder icke om önskvärldheten av en fortgående arbetstidsförkortning i enlighet med de ovan återgivna tankegångarna. Enligt utskottets mening bör det emellertid i första hand ankomma på arbetsmarknadens parter att söka träffa överenskommelse härom. Det bör i princip icke vara en statsmakternas angelägenhet att avgöra, i vilken form en väntad produktionsökning bör tagas ut, d. v. s. i vad mån ersättningen för denna produktionsökning skall fördelas mellan ökad kontantlön och förkortad arbetstid.

Å andra sidan har frågan om en förkortning av arbetstiden samhällsekonomiska och sociala aspekter, som gör det angeläget att staten genom all-

sidiga utredningar skaffar nödigt underlag för ett sakligt bedömande av den tidpunkt då målet kan nås, den takt i vilken arbetstidsförkortningen kan genomföras samt de sociala och andra åtgärder som kan betingas av reformens genomförande.

Som ovan anförts pågår för närvarande en undersökning av de ekonomiska och sociala verkningarna av den arbetstidsförkortning som genomfördes i etapper under åren 1958—1960. Ett delbetänkande har framlagts under 1962, och utredningens huvudbetänkande väntas bli framlagt under innevarande år. Enligt utskottets mening bör resultatet av denna utredning avvaktas innan ställning toges till frågan om ytterligare utredning. Såsom chefen för socialdepartementet anförde i direktiv i september 1957 till socialstyrelsen i samband med uppdrag att verkställa undersökning rörande arbetstidsförkortningens ekonomiska och sociala verkningar, bör nämligen ett fortsättande på arbetstidsförkortningens väg icke ske förrän verkningarna av den 1957 beslutade reformen var kända.

Under åren 1959—1962 har motioner väckts med yrkande om förkortning av arbetstiden, i princip till 40 timmar i veckan. Utskottet har avstyrkt dessa motioner, huvudsakligen med den motiveringen att tillräckliga erfarenheter icke vunnits av den 1957 beslutade arbetstidsförkortningen. Då utredning rörande denna arbetstidsförkortnings verkningar alltjämt pågår, finner utskottet icke skäl ändra denna sin avvaktande hållning.

Utskottet vill understryka, att någon försening av utredningsarbetet icke behöver uppkomma på grund av utskottets ställningstagande. Det får nämligen anses uteslutet att en ny utredning skulle kunna uträtta något värdefullt arbete, innan den fått del av resultatet av de pågående undersökningarna rörande 1957 års reform. Dessutom är det Kungl. Maj:t obetaget att vid vilken tidpunkt som helst, då skäl därtill kan uppkomma, igångsätta en ny utredning i syfte att skaffa underlag för en arbetstidsförkortning.

Utskottet vill slutligen erinra om att innevarande riksdag har att vänta förslag om en generell förlängning av semestern från 3 till 4 veckor, vilket motsvarar ungefär en timmes arbetstidsförkortning per vecka.

Av här anförda skäl kan utskottet icke tillstyrka bifall till föreliggande motioner.»

dels att utskottet bort hemställa,

»att förevarande motioner, nämligen

- 1) I:18 och II:20,
- 2) I:34 och II:40 samt
- 3) I:540 och II:653,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»